

Л.В. УЩАПІВСЬКА . ОСОБЛИВОСТІ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ОБ'ЄДНАННЯМИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Досліджуються особливості набуття права власності об'єднаннями громадян України. Розкриваються проблеми необхідності удосконалення чинного законодавства в частині здійснення об'єднаннями громадян підприємницької діяльності та питання щодо обмежень набуття права власності політичними партіями.

Ключові слова: об'єднання громадян, набуття права власності, майно об'єднань громадян, членський внесок, пожертва.

Исследуются особенности получения права собственности объединениями граждан Украины. Раскрываются проблемы необходимости усовершенствования действующего законодательства в части совершения объединениями граждан предпринимательской деятельности та вопросы ограниченной приобретения права собственности политическими партиями.

Ключевые слова: объединение граждан, приобретение права собственности, имущество объединений граждан, членский взнос, пожертвование.

It has been investigating the peculiarities of property rights gaining by the associations of citizens of Ukraine. There are described problems on the necessity of the current legislation improvement in the section of implementation by the associations of citizens their business activity and issues on limitation of property rights by political parties.

Key words: associations of citizens, property rights gaining, property of the associations of citizens, membership fee and endowment.

Право громадян на свободу об'єднання є невід'ємним правом людини, закріпленим Загальною декларацією прав людини, і гарантується Конституцією та законодавством України. Об'єднання громадян є суб'єктом права власності, яке є один із центральних інститутів цивільного права, що завжди був у центрі уваги науковців. До досліджень цих питань звертались такі науковці, як О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова, І.М. Кучеренко, Л.М. Мандрика, О.М. Соловійов та інші. Але комплексних досліджень правових проблем набуття права власності об'єднаннями громадян в Україні не проводилось. Мета, з якою створюються об'єднання громадян, вимагає особливого набуття права власності цими юридичними особами. Проте, існують як практичні так і теоретичні проблеми набуття права власності об'єднаннями громадян в Україні.

Відповідно до ст. 316 ЦК України правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Право власності об'єднання громадян в суб'єктивному розумінні можна визначити як юридичну можливість володіти, користуватися та розпоряджатися належним йому майном на власний розсуд з метою досягнення статутної мети його створення та діяльності. Під правом власності об'єднання громадян в об'єктивному сенсі слід розуміти систему правових норм, які регулюють відносини щодо набуття, здійснення, захисту та припинення права власності об'єднань громадян як суб'єктів цивільних правовідносин.

Право власності, відповідно до ст. 328 ЦК України, набувається об'єднаннями громадян на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів.

Відповідно до ст.21 Закону України «Про об'єднання громадян» об'єднання

громадян може мати у власності кошти та інше майно, необхідне для здійснення його статутної діяльності. Об'єднання громадян набуває право власності на кошти та інше майно, передане йому засновниками, членами (учасниками) або державою, набуває від вступних та членських внесків, пожертвуване громадянами, підприємствами, установами та організаціями, а також на майно, придбане за рахунок власних коштів чи на інших підставах, не заборонених законом. Для порівняння: в Російській Федерації відповідно до ст. 31 Закону «Про громадські об'єднання» від 19.05.1995 № 82-ФЗ та Білорусі відповідно до ст. 23 Закону «Про громадські об'єднання» від 04.11.1994 № 3254-ХІІ джерелами формування майна громадських об'єднань є вступні та членські внески, якщо їх сплата передбачена статутом; добровільні внески і пожертви; надходження від лекцій, виставок, лотерей, аукціонів, спортивних і інших заходів, що проводяться у відповідності із статутом громадського об'єднання; доходів від підприємницької діяльності громадського об'єднання; цивільно-правових операцій; зовнішньоекономічної діяльності громадського об'єднання; інших не заборонених законом надходжень.

Отже, однією з особливостей у формуванні майна об'єднань громадян України та Російської Федерації і Білорусі є те, що вступні та членські внески в Російській Федерації і Білорусі можуть бути джерелами формування майна лише тоді, коли їх сплата передбачена статутом. В українському законодавстві про це не зазначається.

До особливостей українського законодавства можна віднести те, що в деяких законодавчих актах прямо встановлюється обов'язок об'єднань громадян сплачувати членські внески. Так, ст. 1 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» встановлює, що член профспілки – це особа, яка входить до складу профспілки, визнає її статут та сплачує членські внески. А відповідно до ст. 27 Закону України «Про організації роботодавців» порядок формування і використання майна та коштів організацій роботодавців та їх об'єднань, а також розміри вступних та членських внесків визначаються їх статутами.

На нашу думку, членський внесок – це грошовий неповоротний вклад, який сплачується членом об'єднання громадян для здійснення статутної діяльності.

Одним із джерел формування майна об'єднань громадян є пожертва, яка відповідно до ст. 729 ЦК України визначається як дарування нерухомих і рухомих речей, зокрема грошей та цінних паперів, особам для досягнення ними певної, наперед обумовленої мети. Тому відповідно до ст. 720 ЦК України пожертву можна визначити як набуття права власності на майно на основі договору. А відносно, які виникають між жертвувачем і об'єднанням громадян можна визначити як договір дарування. Із цього випливає, що укладання такого договору є правом об'єднань громадян.

Функціонування об'єднань громадян є одним з основних інституційних елементів громадянського суспільства, а також однією з найефективніших артерій взаємодії держави і суспільства¹. Ч. 2 ст. 21 Закону України «Про об'єднання громадян» передбачає можливість набуття права власності громадськими організаціями на кошти та інше майно, передане їм державою. Із аналізу законодавства випливає, що до майна, переданого державою, можна віднести регулярні субсидії держави на утримання і розвиток некомерційних організацій, а також разове фінансування, пов'язане з реалізацією окремих проектів, програм та ін. Так, відповідно до Закону «Про державний бюджет України на 2010 рік» у 2010

р. із державного бюджету було виділено кошти на державну підтримку молодіжних і дитячих громадських організацій; на фінансову підтримку громадських організацій інвалідів, ветеранів та відвідування військових поховань та військових пам'ятників; на здійснення заходів громадськими організаціями по соціальному захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; на фінансову підтримку громадських організацій фізкультурно-спортивного спрямування².

На практиці виникають питання щодо правової природи відносин між державою і об'єднаннями громадян у зв'язку із виділенням із державного бюджету коштів. Із цього приводу В. О. Чепурнов зазначає, а ми поділяємо його точку зору, що відносини між державою і громадськими організаціями мають характер пожертви³. Така думка має сенс, оскільки у об'єднань громадян не існує обов'язку отримувати від держави кошти. А отже, воля громадської організації має бути виражена. Тобто, на відміну від бюджетних, громадські організації можуть відмовитись від майна, переданого державою.

Одним із основних джерел формування майна об'єднання громадян можуть стати доходи від підприємницької діяльності. Право об'єднань громадян здійснювати господарську та іншу комерційну діяльність встановлено ст. 24 Закону України «Про об'єднання громадян». Відповідно до ст. 24 Закону зареєстровані об'єднання громадян з метою виконання статутних завдань і цілей можуть здійснювати необхідну господарську та іншу комерційну діяльність шляхом створення госпрозрахункових установ і організацій із статусом юридичної особи, заснування підприємств в порядку, встановленому законодавством. На нашу думку, такі підходи до правового регулювання здійснення права власності є не зовсім вірними.

Відповідно до ч. 2 ст. 3 Господарського кодексу України господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність). Також ч. 3 ст. 3 Господарського кодексу України закріплює термін «господарче забезпечення діяльності не господарюючих суб'єктів», що означає діяльність не господарюючих суб'єктів, спрямовану на створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов їх функціонування, що здійснюється за участі або без участі суб'єктів господарювання. Безперечно, об'єднання громадян можуть і не займатись підприємницькою діяльністю, проте всі об'єднання громадян здійснюють господарче забезпечення своєї діяльності.

Відповідно до ст. 86 Цивільного кодексу України непідприємницькі товариства (споживчі кооперативи, об'єднання громадян) можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню. Отже, Цивільний кодекс України встановив обмеження щодо здійснення підприємницької діяльності для всіх непідприємницьких товариств та установ.

Ми вважаємо, що такі підходи є не досить вдалими, тому ми підтримуємо точку зору І.М. Кучеренко, що норми Цивільного кодексу України і Закону України «Про об'єднання громадян» не надають права об'єднанням громадян здійснювати підприємницьку діяльність, але отримувати прибутки від створених ними підприємницьких юридичних осіб вони мають право⁴. Тобто, чинне законодавство України не встановлює право громадських організацій займатись підприємницькою діяльністю безпосередньо. Тому, на нашу думку, підприємниць-

ка діяльність об'єднань громадян повинна носити додатковий, допоміжний характер та допускатися тільки в тій мірі, у якій це необхідно, щоб сприяти досягненню її статутних цілей. Підприємницька діяльність об'єднань громадян обмежується їх спеціальною правоздатністю. Натомість законодавство Російської Федерації надає право громадським організаціям займатися підприємницькою діяльністю, що відповідає цілям, для досягнення яких вони створені (ст.37 Закону РФ «Про громадські об'єднання» від 19 травня 1995 року, ч.1 ст.6 та ст.24 Закону РФ «Про некомерційні організації» від 12 січня 1996 року.)

Доходи від підприємницької діяльності можуть стати одним із основних джерел формування майна об'єднання громадян, а також фінансово забезпечити можливість здійснення основної діяльності та статутних цілей. Саме тому, на нашу думку, необхідно законодавчо закріпити право об'єднань громадян займатися підприємницькою діяльністю не тільки через спеціально створені ними підприємницькі юридичні особи, а й безпосередньо.

З огляду на вищевикладене, одним із способів набуття права власності об'єднаннями громадян може бути отримання прибутку від здійснення підприємницької діяльності.

Особливої уваги заслуговує такий вид об'єднань громадян, як політичні партії, оскільки законом встановлено особливості набуття права власності політичними партіями. Відповідно до Закону України «Про об'єднання громадян» їм забороняється прямо або опосередковано одержувати кошти та інше майно від: іноземних держав та організацій, міжнародних організацій, іноземних громадян та осіб без громадянства; державних органів, державних підприємств, установ та організацій, крім випадків передбачених законами України; підприємств, створених на основі змішаної форми власності, якщо участь держави або іноземного учасника в них перевищує 20 відсотків; не легалізованих об'єднань громадян; анонімних пожертувачів.

Політичні партії не мають права одержувати доходи від акцій та інших цінних паперів, їм забороняється: мати рахунки в іноземних банках та зберігати в них коштовності (ст. 22); засновувати підприємства, крім засобів масової інформації, та займатись господарською та іншою комерційною діяльністю, за винятком продажу суспільно – політичної літератури, інших пропагандистсько– агітаційних матеріалів, виробів із власною символікою, проведення фестивалів, свят, виставок, лекцій, інших суспільно-політичних заходів (ст. 24) та ін.

Проте існує спеціальний Закон України «Про політичні партії в Україні», який відповідно до ст. 14 не допускає фінансування політичних партій: органами державної влади та органами місцевого самоврядування, крім випадків, зазначених законом; державними та комунальними підприємствами, установами і організаціями, а також підприємствами, установами і організаціями, у майні яких є частки (паї, акції), що є державною чи комунальною власністю, або які належать нерезидентам; іноземними державами та їх громадянами, підприємствами, установами, організаціями; благодійними та релігійними об'єднаннями та організаціями; анонімними особами або під псевдонімом; політичними партіями, що не входять до виборчого блоку політичних партій.

Аналізуючи зазначені норми, можна зробити висновок про їх недосконалість. Так, це стосується питання анонімного пожертвування. Як зазначалось вище, пожертва є одним із видів договору дарування. А у договірних відносинах їх суб'єкти не можуть бути анонімними одне для одного.

Однією із особливостей набуття права власності політичними партіями є обмеження отримання коштів від визначених у Законі суб'єктів. Зокрема, іноземних держав і їх громадян та юридичних осіб публічного права.

Особливістю Закону РФ від 23.06.2003 №85-ФЗ «Про політичні партії» є те, що він обмежує пожертви політичним партіям не лише від іноземних держав і їх громадян та юридичних осіб публічного права, а й від осіб без громадянства та громадян, які не досягли 18-ліття. Вважаємо, що ці підходи є доцільними, оскільки лише громадяни певної держави повинні приймати участь у формуванні майна політичних партій.

Законом України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» встановлюються особливі способи набуття права власності та користування нерухомим майном. Відповідно до ст. 21 Закону до них відносяться винагороди за управління майновими правами авторів відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» та повернення майна колишніх загальносоюзних творчих спілок Союзу РСР, до якого належать розташовані на території України будинки, споруди, матеріально-технічні засоби, які за станом на 24 серпня 1991 р. згідно з правоустановчими документами перебували у віданні творчих спілок колишнього Союзу РСР або у володінні чи користуванні відповідних республіканських або територіальних структур, зокрема Всеукраїнській музичній спілці, Спілці архітекторів України, Спілці дизайнерів України, Спілці журналістів України, Спілці кінематографістів України та ін.

Стаття 23 Закону України «Про об'єднання громадян» в частині реалізації права власності об'єднань громадян вищими статутними органами управління (загальними зборами, конференціями, з'їздами тощо) заслуговує критики, оскільки на практиці можуть виникнути питання набуття права власності на майно. Будь-який договір чи на придбання майна, чи на пожертву може укладатися лише за прийняття колегіального рішення на пожерту.

Відповідно до ч. 1 ст. 92 ЦК України юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та законів. Здійснення дієздатності колегіальним органом веде до того, що будь-яке рішення про його укладання договору має бути прийняте на загальних зборах. Таке рішення не є правильним і не може мати загальний характер.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити наступні висновки та пропозиції: закріпити право об'єднань громадян здійснювати підприємницьку діяльність не тільки через спеціально створені ними підприємницькі юридичні особи, а й безпосередньо. Виключити із ст.21 Закону України «Про об'єднання громадян» положення, що надають право об'єднанням громадян здійснювати господарську діяльність через спеціально створені ними підприємницькі юридичні особи та надати право об'єднанням громадян отримувати прибуток від здійснення підприємницької діяльності; у зв'язку з існуванням закону України «Про політичні партії в Україні» виключити із Закону України «Про об'єднання громадян» всі норми, які регулюють відносини набуття права власності політичними партіями.

1. *Кравчук В.* Сутність громадської організації та її місце в політичній системі суспільства // Держава і право. – 2010. – №48. – С.151-156. 2. *Закон* України «Про державний бюджет України на 2010 рік» від 27 квітня 2010 року № 2154-VI. 3. *Ченур-*

нов В.О. Правовий статус благодійних установ та товариств за законодавством України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2004. – 20 с. **4.** *Кучеренко І.М.* Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: Монографія. – К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2004. – 328 с.